LEKCE

25

Rozpad sovětského bloku

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY

Občanská výchova / Osobnostní a sociální výchova / Etická výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

Černobyl / Sovětský svaz / propaganda / dobové perspektivy

Anotace lekce

Lekce je koncipována jako suplement pro cvičení HistoryLabu: Jak informovali o havárii? Žáci reflektují havárii v jaderné elektrárně Černobyl jako jednu z řady událostí vedoucí k rozpadu SSSR. V HistoryLabu pracují s dobovým zpravodajstvím a zamýšlejí se nad prostředky manipulace a propagandy.

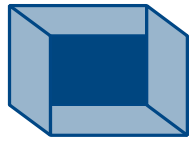

Badatelská otázka

Jak informovali o havárii?

Vzdělávací cíle

Obsah
- Žáci se seznamují se základními milníky a událostmi, které předcházely a vedly k pádu sovětského bloku, zejména se zřetelem na havárii v jaderné elektrárně Černobyl.
- HL: Žáci analyzují dvě dobové rozhlasové zprávy o havárii v Černobylu z roku 1986. Srovnávají způsob informování o události v oficiálním a zahraničním rozhlase a uvědomují si rozporuplnost sdělení. Tuto situaci vnímají z perspektivy dobových posluchačů a seznamují se s přístupem československého obyvatelstva k informacím v kontextu studené války.

Historické myšlení: Dobové perspektivy
- Žáci si uvědomují, že k pádu sovětského bloku nevedla jedna událost, ale že se jednalo o řetězec událostí, které se navzájem ovlivňovaly.
- Dokážou rozpoznat prostředky manipulace.

Badatelské dovednosti
- Zkoumáme povahu zdroje.
- Zohledňujeme dobové souvislosti.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-8-01 / vysvětlí příčiny a důsledky vzniku bipolárního světa; uvede příklady střetávání obou bloků

Zdroje

Zdroj 1

název: **Fotografie jaderné elektrárny těsně po výbuchu**

komentář

Evokace
Fotografie – dvě fotografie plní funkci evokace. Žáci si mají ujasnit mj. polohu Ukrajiny, resp. jaderné elektrárny.

Zdroj 2

název: **Fotografie stavu z roku 2017**

komentář

Informační prvek
a) Klíčové pojmy – žák se seznamuje s klíčovými pojmy, které se mj. objeví v HL.
b) Časová přímka – žák se seznamuje s vybranými událostmi, jež vedly k rozpadu sovětského bloku.
c) Text – objasňuje vznik a výbuch jaderné elektrárny v Černobylu, obsahuje také nástin toho, jak k události přistupoval SSSR. Text doprovázejí dvě fotografie, které jsou součástí HL cvičení. Text není součástí pracovního listu pro žáky.

Zdroj 3

název: **Animace šíření radioaktivního mraku nad Evropou**

link: https://chernobylzone.cz/sireni-radioaktivniho-mraku-nad-evropou/

komentář

Průběh animace ukazuje období od 26. dubna 1986 do 10. května 1986. Animaci zveřejnil IRSN (francouzský institut pro ochranu před radiací a nukleární bezpečnost).

Zdroj 4

název: **HistoryLab cvičení: Jak informovali o havárii?**

link: https://lms.historylab.cz/katalog/cviceni/jak-informovali-o-havarii

komentář

Cvičení se zaměřuje na jadernou havárii v Černobylu v roce 1986. Pomocí dobových rozhlasových zpráv žáci porozumějí fungování sdělovacích prostředků v komunistickém Československu. Prostřednictvím srovnání státního zpravodajství s vysíláním zahraničního Rádia Svobodná Evropa (RFE) se zamýšlejí nad tím, jak havárii vnímali doboví posluchači.

Návrh postupu

Fáze	Popis	Učitel	Žák	Komentáře
Fáze 1 **5 minut**	**evokace**	• Vyzve žáky, aby si prohlédli dvě fotografie černobylské elektrárny (zdroj 1, 2). Dvě fotografie navodí téma, žáci aktivizují své prekoncepty, popř. dedukují z fotografií (výbuch, technické zařízení, sarkofág apod.).	• Identifikuje hlavní rozdíly; žáci pracují ve dvojicích, poté své odpovědi konfrontují v plénu.	• Betonový sarkofág byl dokončen v roce 2017. Na projektu se podílelo 45 zemí světa, včetně ČR. Sarkofág brání úniku radioaktivních látek a chrání reaktor před povětrnostními vlivy. Fotografie elektrárny po výbuchu je součástí HL cvičení.
Fáze 2 **3 minuty**	**práce s mapou**	• Motivuje žáky, aby zhlédli animaci šíření radioaktivního mraku nad Evropou a zodpověděli otázky v PL: Popište směr šíření radioaktivního mraku po výbuchu elektrárny. Které země zasáhl? Bylo postiženo také území Československa?	• Žáci si uvědomí polohu Ukrajiny, resp. Černobylu, a obrovský dopad výbuchu elektrárny, šíření radioaktivity. Třída pracuje společně.	• Pokud by se úvodní komparace fotografií protáhla, lze pouze žákům pustit krátkou část animace a upozornit na šíření radioaktivního mraku nejen nad Československem, resp. poukázat na globální dopad výbuchu a na tehdejší způsoby ne/informování obyvatelstva.
Fáze 3 **3 minuty**	**klíčové pojmy a časová přímka**	• V plénu s žáky přečte klíčové pojmy a hlavní události, dotazuje se, zda je žákům vše jasné.	• Žáci pracují hromadně společně s učitelem.	• Lze zařadit práci ve dvojicích, kdy se jeden žák dotazuje druhého na význam vybraného pojmu.
Fáze 4 **25 minut**	**HistoryLab cvičení**	• viz metodika HL: Jak informovali o havárii? (zdroj 4)		
Fáze 5 **7 minut**	**zodpovězení badatelské otázky**	• Učitel vybere tři odpovědi žáků a společně reflektují úroveň zodpovězení.		• Zpětnou vazbu ostatním žákům lze poskytnout buď online, či písemně.

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku
Žák reprodukuje informace Československého rozhlasu (ČsRo) a Rádia Svobodná Evropa (RFE), resp. tiskovou zprávu z novin. Nezasazuje informace do kontextu, tj. prosovětské vyznění zprávy o výbuchu, resp. bagatelizování události ze strany prorežimního zpravodajství.

Příklad odpovědi
ČsRo informoval o výbuchu 30. dubna 1986. Stručně popsal, co se stalo. Blíže událost nijak nerozebírá. RFE zprávu vysílalo 9. srpna 1986. Klade hodně otázek, zejména o bezpečnosti a radioaktivitě.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku
Žák nad rámec reprodukce informací identifikuje původ zdroje, tedy ČsRo a RFE. Novinový článek identifikuje jako zpravodajství vládnoucí komunistické strany. Z analýzy a identifikace autorství jednotlivých zpráv vyvodí i záměry jednotlivých zástupců, tj. bagatelizace, uklidňování veřejnosti i přes hrozící nebezpečí, nepřesnosti o počtu obětí – na straně druhé nejistotu západních médií, nedůvěru k prorežimnímu zpravodajství.

Příklad odpovědi
Československo patřilo do sovětského bloku, Československý rozhlas se snažil o výbuchu informovat spíše zdrženlivě. Čekalo se na pokyny SSSR. RFE bylo financováno západními zeměmi, mohli si říkat, co chtěli. ČsRo událost spíše zlehčuje, nepřikládá jí moc velký význam. Dokonce lidé šli do prvomájového průvodu. Naopak RFE si v srpnu dělá starosti o bezpečnost lidí a vyjadřuje nedůvěru vůči sovětskému zpravodajství.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku
Žák jasně rozpozná prosovětské a západní zpravodajství. Identifikuje a popíše (vyjmenuje alespoň jeden příklad u každé strany), jak prosovětská média informovala o výbuchu a jeho následcích a jak reagovala západní média. Vyvozuje vlastní závěry na základě argumentů. Rozvede své myšlenky také o výklad možné motivace obou stran, tj. prosovětská strana usilující o zachování režimu a uklidnění obyvatel za cenu lží, západní strana projevující skepsi k sovětskému způsobu zpravodajství a obavy o zdraví obyvatel a o přírodu.

Příklady odpovědí
Ve cvičení jsou příklady dvou odlišných způsobů informování o výbuchu v Černobylu. Československý rozhlas informoval o havárii se 4denním zpožděním. Z toho lze vyvodit, že událost se snažil spíše ututlat. Informuje o tom, že „není třeba přijímat zvláštní opatření na území Československa“, což znamená, že se snaží situaci zlehčovat. Měl obavy, aby lidé nebyli vystrašení a aby celá událost nevyvolala kritiku SSSR.

—

Rádio Svobodná Evropa patřilo na Západ, snažilo se informovat objektivně, snažilo se říkat pravdu. Jako důkaz uvádí např. vracení zeleniny do Rumunska nebo utracení sobů ve Švédsku. Projevuje strach o obyvatele a jejich zdraví („Kdo jim může dát záruku, že jednoho rána se neprobudí uprostřed životu nebezpečného, radioaktivitou nasyceného mračna.“)

Doporučená literatura

ALEXIJEVIČOVÁ, S.
Modlitba za Černobyl: Kronika budoucnosti.
Pistorius & Olšanská, 2017.

Kniha laureátky Nobelovy ceny Světlany Alexijevičové je sestavena z rozhovorů s lidmi z černobylské oblasti, jejichž život neštěstí zásadně ovlivnilo, s vdovami po hasičích, kteří byli jako první bez jakékoliv ochrany posláni hasit hořící elektrárnu, s mobilizovanými vojáky nasazenými v obrovském měřítku, často nesmyslně, na likvidaci následků katastrofy, s vysídlenými rolníky, vědci, kteří měli zakázáno informovat obyvatelstvo, stranickými pracovníky, kteří zbytečně a marně čekali na pokyny shora.

Metodika
Blok 6 / Metropole a periferie
Lekce 25

Rozpad sovětského bloku

Autorka lekce (metodický a pracovní list):
Julie Janková

Grafická úprava:
Hedvika Vilinger Člupná

Fotografie použité v pracovním listu této lekce podléhají licenci ČTK (označeno v rámci zdroje jako ČTK (2022)). Bez písemného souhlasu držitele práv není dovoleno užít nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat tuto část materiálu vytvořeného v rámci projektu Dějepis+.

Dílo podléhá licenci Creative Commons CC BY-SA 4.0
Uveďte původ–Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022
Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut České republiky